

INTERFAOL METODLAR ORQALI TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI

Andijon davlat pedagogika instituti dotsenti (PhD)
Vaxabova O’gilxon Tolibjonovna
ADPI pedagogika yo’nalishi magistranti
Xamzayeva Kamolaxon Azizbek qizi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19435739>

Annotatsiya: Maqolada interfaol metodlarning o’quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdagi samaradorligi ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilinadi. Interfaol ta’lim texnologiyalarining nazariy asoslari, ularning bilish jarayoniga ta’sir mexanizmlari hamda o’quvchilarning tahliliy va refleksiv faoliyatini faollashtirishdagi o’rni yoritiladi. Tadqiqot doirasida munozara, debat, muammoli vaziyatlar va refleksiv topshiriqlar asosida tashkil etilgan o’quv jarayonining ta’lim sifatiga ijobiy ta’siri asoslab beriladi.

Kalit so’zlar: interfaol metodlar, tanqidiy fikrlash, muammoli ta’lim, refleksiya, tahliliy faoliyat, kompetensiya

Аннотация: В статье научно обосновывается эффективность интерактивных методов в развитии критического мышления обучающихся. Рассматриваются теоретические основы интерактивного обучения, механизмы его влияния на познавательную деятельность и роль в формировании аналитических и рефлексивных умений. Показано, что использование дискуссий, дебатов, проблемных ситуаций и рефлексивных заданий способствует повышению качества обучения.

Ключевые слова: интерактивные методы, критическое мышление, проблемное обучение, рефлексия, аналитическая деятельность, компетентность.

Abstract: The article provides a pedagogical analysis of the effectiveness of interactive methods in developing students’ critical thinking. It discusses the theoretical foundations of interactive learning, the mechanisms through which it influences cognitive processes, and its role in fostering analytical and reflective skills. The study demonstrates that discussions, debates, problem-based tasks, and reflective activities positively affect learning outcomes and the quality of education.

Keywords: interactive methods, critical thinking, problem-based learning, reflection, analytical activity, competency

Ta’lim tizimining zamonaviy rivojlanish bosqichi o’quvchilarning tayyor bilimlarni o’zlashtirishidan ko’ra, ularni mustaqil ravishda tahlil qilish va asosli xulosa chiqarish ko’nikmalarini shakllantirishni talab etadi. Axborotning ko’pligi va tezkor yangilanishi sharoitida tanqidiy fikrlash shaxsning intellektual mustaqilligini ta’minlovchi muhim kompetensiya sifatida namoyon bo’ladi.

Interfaol metodlar o’quvchini bilish jarayonining faol subyektiga aylantiradi. Ular o’zaro hamkorlik, muhokama, dalillash va refleksiyani taqozo etishi bilan an’anaviy reproduktiv yondashuvdan farqlanadi. Shu sababli interfaol metodlarning tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdagi samaradorligini ilmiy jihatdan asoslash dolzarb pedagogik vazifa hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi — interfaol metodlar orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning nazariy asoslarini yoritish va ularning ta’lim samaradorligiga ta’sir mexanizmlarini tahlil qilishdir.

Tanqidiy fikrlash zamonaviy pedagogikada shaxsning intellektual mustaqilligini ifodalovchi kompleks kognitiv faoliyat sifatida talqin etiladi. U axborotni tanlash, tahlil qilish, baholash, umumlashtirish hamda asoslangan xulosa chiqarish jarayonlarining o‘zaro integratsiyasiga asoslanadi. Mazkur jarayon reflektiv tafakkur, mantiqiy izchillik va dalillarga tayangan qaror qabul qilishni o‘z ichiga oladi.

Pedagogik nuqtai nazardan tanqidiy fikrlash bilimni reproduktiv o‘zlashtirishdan farqli ravishda faol bilish faoliyati orqali shakllanadi. O‘quvchi o‘rganilayotgan materialga nisbatan savol qo‘yadi, dalillarni tahlil qiladi, muqobil qarashlarni solishtiradi va o‘z pozitsiyasini asoslaydi. Shu jarayonda bilishning quyidagi komponentlari rivojlanadi:

- ✓ analitik tafakkur (axborotni qismlarga ajratish va tuzilmasini anglash);
- ✓ sintetik tafakkur (turli ma’lumotlarni yagona tizimga keltirish);
- ✓ baholovchi faoliyat (dalillarning ishonchliligini aniqlash);
- ✓ reflektiv nazorat (o‘z fikrini tanqidiy baholash).

Shunday qilib, tanqidiy fikrlash faqat bilim hajmini kengaytirish emas, balki bilimdan foydalanish strategiyasini o‘zgartirishga xizmat qiladi. Bu esa ta’lim jarayonida metodik yondashuvlarning faol va muammoga yo‘naltirilgan shakllarini talab etadi.

Interfaol metodlar o‘qitish jarayonini subyektlararo hamkorlik asosida tashkil etadi va o‘quvchining faol ishtirokini ta’minlaydi. Ushbu metodlarning didaktik imkoniyatlari bilish jarayonining barcha bosqichlarini qamrab olishi bilan izohlanadi.

Birinchi didaktik imkoniyat — bilish faoliyatini faollashtirishdir. Interfaol metodlarda o‘quvchi passiv tinglovchi emas, balki bilimni izlovchi va yaratuvchi subyekt sifatida namoyon bo‘ladi. Savol-javob, munozara va guruhli ishlarda o‘quvchilar fikr almashadi, bu esa tafakkurning moslashuvchanligini kuchaytiradi.

Ikkinchi imkoniyat — ijtimoiy-kognitiv o‘zaro ta’sirni kuchaytirishdir. Jamoaviy muhokama turli nuqtai nazarlarni solishtirish, dalillash va qarama-qarshi fikrlarni tahlil qilishga undaydi. Bu jarayon kognitiv konfliktni yuzaga keltirib, chuqurroq anglashni ta’minlaydi.

Uchinchi imkoniyat — reflektiv o‘rganishni tashkil etishdir. Interfaol metodlar o‘quvchilarga o‘z fikrini asoslash, xatolarni aniqlash va bilish strategiyasini qayta ko‘rib chiqish imkonini beradi. Refleksiya o‘rganish jarayonining ajralmas qismiga aylanadi.

To‘rtinchi imkoniyat — bilimlarning amaliy qo‘llanishini ta’minlashdir. Muammoli vaziyatlar va amaliy topshiriqlar nazariy bilimni real sharoitlarda qo‘llash ko‘nikmasini shakllantiradi. Natijada bilimlar funksional xarakter kasb etadi.

Interfaol o‘qitishning samaradorligi bir qator pedagogik mexanizmlarning uyg‘un faoliyati bilan belgilanadi.

➤ *Kognitiv faollashtirish mexanizmi.* O‘quvchining bilish jarayonida mustaqil izlanishi va muammoni hal etishga jalb etilishi tafakkur jarayonini chuqurlashtiradi. Axborot tayyor shaklda emas, balki tahlil orqali o‘zlashtiriladi.

➤ *Dialogik o‘rganish mexanizmi.* O‘zaro muloqot va fikr almashuv bilimning ijtimoiy konstruksiyasini ta’minlaydi. Turli qarashlarning mavjudligi mantiqiy asoslash zaruratini yuzaga keltiradi.

➤ *Refleksiv nazorat mexanizmi.* O‘quvchi o‘z faoliyatini tahlil qiladi, bu esa xatolarni anglash va fikrlash strategiyasini takomillashtirishga olib keladi.

➤ *Motivatsion mexanizm.* Faol ishtirok, erkin fikr bildirish imkoniyati va muammoli vaziyatlar o‘quv jarayoniga ichki qiziqishni kuchaytiradi. Ichki motivatsiya esa o‘rganish samaradorligining muhim omilidir.

Mazkur mexanizmlar birgalikda ishlaganda o‘quv jarayoni reproduktiv emas, balki konstruktiv xarakter kasb etadi.

Interfaol metodlarning qo‘llanilishi ta’lim natijalarining sifat ko‘rsatkichlariga kompleks ta’sir ko‘rsatadi. Birinchidan, bilimlarning chuqur o‘zlashtirilishi kuzatiladi. Tahlil va muhokama orqali olingan bilim uzoq muddatli xotirada mustahkamlanadi. Ikkinchidan, mustaqil fikrlash darajasi ortadi. O‘quvchilar tayyor javobni kutish o‘rniga muammoni mustaqil hal etishga intiladi. Bu esa intellektual mustaqillikni shakllantiradi. Uchinchidan, qaror qabul qilish kompetensiyasi rivojlanadi. Muammoli vaziyatlar sabab-oqibat aloqalarini aniqlash va optimal yechimni tanlash ko‘nikmasini hosil qiladi. To‘rtinchidan, refleksiv madaniyat shakllanadi. O‘quvchi o‘z fikrini baholash va o‘qish strategiyasini takomillashtirishni o‘rganadi.

Natijada ta’lim jarayonining samaradorligi quyidagi ko‘rsatkichlarda namoyon bo‘ladi: o‘quv faolligining oshishi, bilimlarning funksional qo‘llanilishi va intellektual rivojlanish darajasining ortishi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, interfaol metodlar zamonaviy ta’lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatdan asoslangan samarali vositasi hisoblanadi. Ushbu metodlar o‘quvchini bilish faoliyatining passiv obyekti emas, balki faol subyekti sifatida namoyon etib, bilimlarni reproduktiv o‘zlashtirishdan konstruktiv o‘rganishga o‘tishni ta’minlaydi. Interfaol yondashuvlar orqali o‘quvchilar axborotni tanqidiy tahlil qilish, dalillarni solishtirish, muqobil fikrlarni baholash hamda asoslangan xulosalar chiqarish ko‘nikmalarini izchil shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

9. Dewey J. *How We Think*. New York: Dover Publications, 1997.
10. Ennis R.H. *Critical Thinking and Educational Reform*. *Educational Researcher*, 2011.
11. Paul R., Elder L. *Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning*. Pearson, 2014.
12. Halpern D. *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*. Psychology Press, 2014.
13. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. *Pedagogik texnologiya asoslari*. Toshkent: O‘qituvchi, 2004.
14. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. *Pedagogik texnologiyalarning nazariy asoslari*. Toshkent, 2006.
15. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. Toshkent, 2020.
16. Nafisa, A. Stress va uning ruhiy salomatlikka ta’siri. Yangi O‘zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o‘rni va rivojlanish omillari, 18(2), 107-112.- 2025.